

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview: De kunst van ‘persuasie’ in de politiek: Promovendus Jaap de Haan over de
Hollandse raadspensionarissen

Auteur: Rob Bes

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 45.1, 20-24.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

DE KUNST VAN 'PERSUASIE' IN DE POLITIEK

PROMOVENDUS JAAP DE HAAN OVER DE HOLLANDSE RAADPENSIONARISSEN

Rob Bes

Tijdens de zeventiende eeuw was de raadpensionaris van Holland één van de machtigste mensen in de Nederlandse Republiek. Zowel Johan van Oldenbarnevelt als Johan de Witt zijn dan ook bekende namen in de Nederlandse geschiedenis, niet in de laatste plaats omdat ze hun machtige positie uiteindelijk met hun leven moesten bekopen. Historicus Jaap de Haan promoveerde in december 2022 op drie Hollandse raadpensionarissen uit de zeventiende eeuw en maakte duidelijk welke rol die politicus speelde in het bestuur van de Republiek.

Allereerst: waarom bent u gaan promoveren?

“Al van jongs af aan vind ik geschiedenis ontzettend leuk en onderzoek doen naar historische onderwerpen doe ik ook graag. Na mijn studie ben ik echter in het onderwijs verzeild geraakt en hoewel ik eerder heb geprobeerd een promotieplaats te krijgen, is dat toen niet gelukt. Nu bestaat er een heel mooie docentenbeurs van de NWO die ik een paar jaar geleden tegenkwam. Ik heb een aanvraag ingediend en kreeg de beurs toegekend. Ik sta al heel lang voor de klas en dat is heel leuk om te doen, maar in essentie vertel je leerlingen wat anderen hebben geschreven. In het onderwijs is er helaas

weinig tijd om naast lesgeven andere dingen te doen en deze beurs maakt het mogelijk om zelf onderzoek te doen en te schrijven. Dat trok me erg aan.”

U heeft uw dissertatie geschreven over drie zeventiende-eeuwse Hollandse raadpensionarissen. Hoe kwam u bij dat onderwerp terecht?

“Ik doe graag iets met een onderwerp waarin de rol van individuen goed naar voren komt en de zeventiende eeuw heeft me altijd al geboeid. Mijn masterscriptie ging bijvoorbeeld over de Dordtse regent Cornelis de Witt en bij later onderzoek kwam ik ook met diens broer in aanraking, raadpensionaris Johan de Witt. Er

Bron: Jaap de Haan

was bovendien nog geen monografie over het ambt van raadpensionaris en wat het precies inhield, behalve wat losse biografieën. Het lag dus redelijk voor de hand om op raadpensionarissen te promoveren. Als onderwerp combineert het alles heel mooi, met een politiek onderwerp en een sterke persoonlijke component: de rollen van Johan van Oldenbarnevelt, Johan de Witt en Gaspar Fagel staan centraal. Mijn promotor Maarten Prak – emeritus hoogleraar Economische en Sociale Geschiedenis (UU) – heeft me uiteindelijk op het spoor van de raadpensionarissen gezet, maar het past wel heel goed bij mij. Hij had ook een veel beter overzicht van waar andere historici precies mee bezig waren en naar welke onderwerpen nog onderzoek gedaan moest worden.”

Over welke vaardigheden of talenten moest een raadpensionaris beschikken om succesvol te zijn?

“Dan komt in de literatuur altijd het woord *persuasie*, of overtuigen, naar voren. Het kwam er eigenlijk op neer dat een raadpensionaris mensen moest kunnen manipuleren en druk moest kunnen zetten. Er waren in de Republiek immers

allerlei verschillende politieke belangen die met elkaar moesten worden verenigd. De invulling van persuasie heeft ook veel te maken met de positie die de raadpensionaris heeft, omdat hij officieel ‘maar’ een dienaar van de Staten van Holland was en weinig formele macht had. Het raadpensionarijschap was van oorsprong eigenlijk een veredelde secretarisfunctie, totdat Van Oldenbarnevelt bedong dat hij in deze functie voorzitter werd van de Staten van Holland.”

Johan de Witt staat er onder meer om bekend dat hij een groot correspondentienetwerk onderhield om informatie in te winnen en zo zijn machtspositie te versterken. Welke bronnen heeft u nog meer gebruikt bij uw onderzoek naast zijn correspondentie?

“Het is voor historici eigenlijk een groot geluk dat Johan de Witt vermoord is, want na de moord is zijn hele archief in beslag genomen. Het archief van De Witt in het Nationaal Archief (NA) is maar liefst 132 meter lang. Andere raadpensionarissen, die gewoon in bed zijn overleden, hebben hun archief kunnen ‘schoonen’ en daar zit niet zo veel meer in. Dat

“HET RAADPENSIONARISSCHAP WAS VAN OORSPRONG EIGENLIJK EEN VEREDELDE SECRETARISFUNCTIE”

geldt bijvoorbeeld voor Adriaan Pauw, die heeft een heel klein archief in het NA van slechts 10 cm. Hetzelfde geldt eigenlijk voor Gaspar Fagel met een persoonlijk archief van 9,6 meter. In De Witts correspondentie zit dan ook heel veel interessante informatie. Voor Oldenbarnevelt en Fagel moest ik een andere oplossing vinden, want van hen is eenvoudigweg veel minder bewaard gebleven. Dat onderzoek heb ik bijvoorbeeld gedaan met behulp van heel nauwkeurige notulen van de Staten van Holland, die in het Westfries Archief en het Stadsarchief Amsterdam liggen. De gedachten van een raadpensionaris zijn met die bronnen lastiger te volgen dan bij brieven, maar uit de inbreng in de vergadering kon ik al veel afleiden.”

“Veel van de invulling van het ambt van raadpensionaris hing ook samen met de rol en aanwezigheid van de stadhouder. Johan van Oldenbarnevelt was eigenlijk een wandelende oplossingsmachine en regelde overal politieke steun. Hij had stadhouder prins Maurits naast zich, maar die begon al op heel jonge leeftijd en het duurde ook redelijk lang voordat hij zich tegen Oldenbarnevelt begon af te zetten. Johan de Witt had

geen stadhouder waaraan hij steun kon ontleen, maar overlegde in plaats daarvan juist heel veel met het Amsterdamse stadsbestuur. Bij eigenlijk alles wat hij deed, vroeg hij eerst om steun bij Amsterdam. Tegelijkertijd probeerde hij ook zo veel mogelijk unanimiteit tussen de verschillende partijen te bereiken. Zijn opvolger Gaspar Fagel kreeg veel steun van stadhouder Willem III, en was qua stijl eigenlijk het botst van de drie. Hij liet het aanvankelijk gewoon op een confrontatie met Amsterdam aankomen in de Staten van Holland, maar ook Willem III en Fagel moesten uiteindelijk met de macht van die stad zien om te gaan. Er was dus wel een verschil in aanpak en vormen van persuasie tussen de drie: van steun regelen en unanimiteit zoeken, tot het op een harde botsing laten aankomen.”

U heeft ook onderzoek gedaan naar de rol van de eerste minister in andere Europese staten. Was het raadpensionarierschap daar goed mee te vergelijken?

“Ja en nee. Er zijn heel veel overeenkomsten, maar het is ook lastig om grip te krijgen op wat een bepaalde politieke of ambtelijke functie inhield en dat precies

te vergelijken. Om dat toch te kunnen doen, heb ik vier taken per ambt onderscheiden: als eerste de politieke taak. De raadpensionaris stelde de agenda op en kwam met beleidsvoorstellen. De tweede taak was vooral ambtelijk: het besluitvormingsapparaat moest aan de gang worden gehouden, resoluties moesten worden opgeschreven en vergaderingen bijeengeroepen. De derde taak was uitvoerend en vooral gericht op toezicht houden op de uitvoering van besluiten. Ten slotte had de raadpensionaris ook een representatieve rol als vertegenwoordiger van de Staten van Holland en soms ook de Staten-Generaal.”

“Die vier functies zie je ook bij verschillende Europese eerste ministers terugkomen. In die zin zijn er veel overeenkomsten, maar er is ook een enorm verschil: de raadpensionaris werd gekozen door de Staten van Holland en was een ambtenaar, terwijl de eerste minister werd benoemd door de koning. De macht van de koning was doorgaans groot en zolang die achter zijn minister bleef staan, kon de eerste minister doen wat hij wilde. Hij hoefde eigenlijk aan vrijwel niemand verantwoording af te leggen. In die zin lijkt de macht van een eerste minister veel groter dan van een raadpensionaris, maar tegelijkertijd was de steun van de koning ook een probleem. Als die zijn handen van een eerste minister af trok, verloor hij al zijn macht. De raadpensionaris daarentegen werd, zoals gezegd, gekozen en kon dus op een redelijk groot draagvlak rekenen. De armslag van raadpensionarissen was daarmee eigenlijk groter. Een

overeenkomst is dan weer dat zowel raadpensionarissen als eerste ministers afhankelijk waren van anderen, zoals de adel of andere overheden, om besluiten uit te voeren. De macht van de Hollandse raadpensionaris was echter vaak veel stabielere dan die van de eerste minister.”

Is uw beeld van Johan de Witt als raadpensionaris veranderd tijdens het schrijven van uw proefschrift?

“Ja, dat is wel veranderd inderdaad. Ik had eerst altijd de indruk dat hij een heel redelijk, rustig figuur was aan wie je alles kon toevertrouwen en die nooit fouten maakte. Nu had ik zelf ook wel kunnen bedenken dat dat in werkelijkheid niet zo is, maar ik ben er nu ook achter gekomen dat zijn anti-Oranjesentiment toch wel erg overheerste. De Witt was vrij ideologisch en heeft zich daar ook wel door laten verblinden. Achter alles wat hij deed zat wel iets van de strijd tegen Oranje in. Die kritiek is eerder ook wel geuit op hem en daar ben ik het wel mee eens. Hij heeft er bijvoorbeeld alles aan gedaan om te voorkomen dat de Friese stadhouder, Willem Frederik van Nassau-Dietz, ook in Overijssel die positie zou krijgen. Tegelijkertijd was hij naar zeventiende-eeuwse standaarden een onkreukbare politicus: er zijn heel wat brieven waarin hij geschenken terugstuurt, met uitleg dat hij het niet mag aannemen. De Witt had beter wat gematigder kunnen zijn, bijvoorbeeld door Willem III toch enigszins bij het landsbestuur te betrekken. Als hij ook wat eerder de eer aan zichzelf had gehouden, was hij denk ik niet vermoord.”